

SINTAXA FRAZEI: ERORI ÎN SEGMENTARE

Errors in Syntactic Segmentation

Maria-Laura RUS¹

Abstract

We focused in this paper on some possible difficulties related to phrase analysis. There are situations when the semantic value is essential for the right segmentation; some syntactical elements can have multiple values and lead to possible ambiguities at the level of subordinate clauses; textual connectors represent the essential link between the fragments of a text and they do not belong to the subordinate clause. The incorrect segmentation of a phrase can also have consequences at the level of the subordinate clauses.

Keywords: *textual connector, syntactic segmentation, subordinate clause, main clause, semantics, syntax*

În analiza sintactică a unei fraze se pot întâlni o serie de abateri de la tiparul general de segmentare, abateri care generează erori mai mult sau mai puțin frecvente de recunoaștere a tipului subordonatelor. În practica analizei gramaticale, în calitate de cadru didactic, am constatat astfel de greșeli la studenții care, evident, nu au o bază solidă de cunoștințe gramaticale, dar și la cei care dețin informațiile teoretice necesare, însă nu le aplică mereu corect. Motivele sunt diverse: unii conectori au valori multiple și pot crea unele ambiguități; predicate eliptice (sau doar verbe copulative eliptice); intercalarea regentei cu subordonata (și de aici neexaminarea relațiilor semantice între elementele sintactice); nerecunoașterea regentei insuficiente ș.a.

Vom continua ilustrările acestor erori², motivând de fiecare dată segmentarea corectă și posibilele consecințe asupra tipului de subordonate:

- Una dintre erorile prezente în segmentarea frazei are legătură directă cu nerecunoașterea relațiilor semantice dintre componentele enunțului sau a caracteristicilor sintactice ale întregului text. Astfel, se va recurge la o segmentare liniară, incorectă. În fraze precum:

Așa/¹ trebuie/² să fie/¹, dar/³ oamenii/⁴ se pare/³ că nu își dau seama/⁴.

Zgârcenia/¹ nu se străduia/² să o ascundă/¹.

Mamei mele/¹ ar trebui/² să îi spui aceste lucruri/¹.

În prima frază nu se ține cont de faptul că verbul „a fi”, în calitate de verb copulativ, necesită o completare semantică, dar și sintactică printr-un nume predicativ (în cazul de față adverbul „așa”), considerându-se eronat drept un verb predicativ. Continuând segmentarea, ar trebui să se constate că verbul „a se părea”, un reflexiv impersonal, solicită o subordonată subiectivă, motiv pentru care el nu poate intra în relație cu un subiect personal precum „oamenii”. În plus, coordonarea adversativă este între propozițiile principale (2 și 3), nu între subordonate.

¹ Assistant prof. PhD, “Petru Maior” University of Tîrgu Mureș.

² Ne-am oprit asupra erorilor în analiza sintactică a frazei și în numărul 18 al revistei *Studia Universitatis Petru Maior. Philologia*.

În a doua frază, posibilele probleme apar datorită aspectului semantic neglijat: substantivul „zgârcenia” trebuie să intre în relație semantică nu cu verbul din imediata apropiere („a se strădui”), ci cu „a ascunde”. Ar trebui să se observe și faptul că funcția sintactică de complement direct a acestui substantiv este reluată, așa cum o cer normele limbii literare, prin pronumele personal neaccentuat („*zgârcenia ... să o ascundă*”).

O situație asemănătoare apare în ultima frază, unde complementul indirect în dativ „mamei” se grupează cu verbul „a spune”, dovadă stând și reluarea lui prin pronumele personal neaccentuat „îi”.

În toate situațiile de mai sus conjuncțiile subordonatoare nu delimitează mecanic propozițiile. Trebuie ca segmentarea să fie supusă unei verificări conștiente, nu să fie făcută mecanic, doar în aceste condiții putându-se remarca relațiile semantice firești.

- Omonimia elementelor de relație este o altă cauză a segmentărilor greșite. Aceasta creează neclarități sau ambiguități. Este cazul acelor termeni care pot fi în anumite contexte elemente subordonatoare, iar în altele să aibă doar rol în cadrul propoziției, nu și al frazei. Cel mai cunoscut exemplu în această privință este „să”, care, așa cum se știe, poate avea rol sintactic de conjuncție subordonatoare și rol morfologic de marcă a modului conjunctiv. Problemele apar acolo unde „să” nu este element de relație în frază, dar se confundă cu acesta:

Să fii, gazdă, sănătoasă, / Să plătești colinda noastră!

În fraza dată, cele două apariții ale lui „să” se deosebesc din punct de vedere funcțional: primul nu are rol sintactic, ci doar morfologic și semantic, marcând conjunctivul cu valoare de imperativ, în timp ce al doilea „să” are rol dublu: la nivel sintactic este element de relație (introduce o subordonată circumstanțială de scop), iar la nivel morfologic are statut de morfem al conjunctivului. Consecințele nu sunt aici doar la nivelul segmentării, ci privesc și tipul de propoziție introdusă (principală sau subordonată).

În aceeași categorie a elementelor cu mai multe roluri se înscrie și „de”. Acesta este fie echivalentul semantic al lui „dacă”, îndeplinind la fel ca el rolul sintactic de conjuncție subordonatoare într-o frază (în primul exemplu), fie funcționează ca marcă modală optativă în propoziții principale de tip exclamativ, fără a presupune o urmare împlinită într-o subordonată (în al doilea exemplu):

M-aș însura de-aș avea cu cine.

De-ar veni vacanța mai repede!

„Când” este un termen care poate avea contextual mai multe valori: element de relație subordonator, element de relație coordonator, marcă interogativă, adverb fără funcție sintactică (doar semantică, modalizatoare). Avem enunțurile:

1. *Când să mai fac ceva/¹ dacă ajung așa târziu acasă/²?*

2. *„Și, când deodată, numai iaca/¹ vedem în prund câțiva oameni claie peste grămadă/².”*

(I. Creangă)

3. *Și/¹ când gândesc la viața-mi/² îmi pare/¹ că ea cură*

Încet, repovestită de o străină gură/³

Ca și când n-ar fi viața-mi/⁴, ca și când n-aș fi fost/⁵” (M. Eminescu)

4. *Îi dă mâncare când lui, când ei.*

În primul enunț, „când” nu îndeplinește rol de demarcator al unei subordonate, ci va face parte din propoziția principală, funcționând ca marcă interogativă³.

În enunțul (2) „când” are doar rol de modalizator, nu este demarcator la nivel de frază. El se va grupa cu adverbul vecin în propoziția principală. În calitate de modalizator nu va îndeplini funcție sintactică.

În (3) doar primul „când” are calitate de adverb relativ de timp, având rol de conectiv clar, demarcator al subordonatei circumstanțiale de timp, motiv pentru care la segmentare trebuie o atenție sporită, pentru a-l separa de conjuncția coordonatoare „și” (aceasta va apărea în propoziția principală). Ceilalți doi „când” nu au independență lexicogramaticală, ci trebuie inserați în locuțiunea conjuncțională subordonatoare „ca și când”. Doar în această calitate vor putea avea rol de demarcatori și vor introduce o subordonată de mod comparativă.

În ultimul enunț ambii „când” actualizează un sens alternativ, stabilind un raport de coordonare în cadrul propoziției, între două părți de propoziție identice: două complemente indirecte în dativ.

Când în enunțurile oferite spre analiză există astfel de termeni ambigui, recomandarea este ca segmentarea să fie făcută cu mare atenție, separându-se valoarea relativă de celelalte, întrucât acestea din urmă anulează posibilitatea apariției lor în propoziții subordonate. Astfel, ele pierd informația de tip demarcativ.

În contexte aproape asemănătoare se poate situa și „cum”: cu rol de conectiv subordonator (adverb relativ de mod sau conjuncție subordonatoare), ca marcă interogativă sau exclamativă:

Cum a sosit acasă/1, a început/2 să strige la cei din jur/3, căci cum să renunțe el la vechiul obicei?/4

Cum să fac/1 să nu te uit/2?

Nu pot/1 să nu exclam mereu și mereu/2: Cum vorbește de nepolíticos/3!

În primul enunț cei doi „cum” sunt diferiți în ceea ce privește valorile asumate: dacă rolul de element subordonator al primului „cum” este mai ușor de sesizat (chiar dacă și aici se poate cădea în capcana interpretării greșite a subordonatei drept circumstanțială de mod în locul circumstanțialei temporale corecte), la al doilea „cum” lucrurile nu stau la fel. Acesta își pierde rolul sintactic de conectiv⁴ (și implicit de demarcator al unei subordonate), rămânând doar o marcă interogativă într-o interogație retorică.

În al doilea enunț „cum” funcționează tot ca o marcă interogativă, însă de această dată într-o propoziție principală (riscul este, bineînțeles, de interpretare exact inversă a celor două componente ale frazei: subordonată + principală în loc de principală + subordonată).

³ Este vorba despre o interogație retorică.

⁴ Chiar dacă apare într-o subordonată, „cum” nu este subordonator, ci rolul acesta este preluat de „căci”. Apariția în subordonată e posibilă numai pentru că interogativa e de tip retoric. În ciuda formei interogative, susținute și prin intonația ascendentă, o interogativă retorică are un conținut asertiv (enunțiativ).

În ultimul enunț „cum” e marcă exclamativă în vorbirea directă, fiind prezentă într-o principală exclamativă. În plus, marchează și valoarea superlativă a adverbului „nepoliticos”⁵.

- O clasă care poate ridica, de asemenea, probleme în segmentarea unei fraze este cea a conectorilor transfrastici. Așa cum subliniază lingvистa Gabriela Pană Dindelegan, „conectorii textuali (sau transfrastici) au rolul de a asigura legătura sintactico-semantică dintre fragmentele unui text, constituind unul dintre mijloacele importante de realizare a coeziunii textuale. Aparțin clasei adverbului și conjuncției, fiind actualizați prin forme simple sau grupuri adverbiale / conjuncționale”⁶. Astfel, avem enunțuri precum:

Dar/1 pentru câte avea de zis/2, o zi și o noapte nu erau suficiente/1.

Și/1 cum sta el/2 de se răcorea/3, Spânul troncl! capacul pe gura fântânei/1. (I. Creangă)

Toți erau mulțumiți de munca depusă de mine. Or/1, când s-au făcut avansări/2, nu am fost trecut pe listă/1.

Toate enunțurile încep cu acești conectori transfrastici, indiferent de organizarea sintactică internă a fragmentului. În aceste situații, fragmentele se leagă unul de celălalt prin nucleele lor sintactice, adică prin propozițiile principale. La nivelul segmentării, atenția trebuie îndreptată exact asupra acestor conjuncții coordonatoare (conectorii transfrastici/textuali), care se grupează obligatoriu cu propoziția principală, separându-se de conectivele subordonatoare („pentru câte”, „cum”, „când”) aflate în imediata apropiere.

Situațiile discutate în articolul de față au strâns la un loc enunțuri a căror segmentare se face fie cu nesiguranță, fie cu ezitări sau chiar cu erori grave, toate reprezentând niște abateri clare de la tiparul general de segmentare. Important de reținut în fiecare dintre aceste situații este faptul că nu există mai multe variante de interpretare, ci o singură soluție corectă, una care a fost argumentată foarte clar și care trebuie să țină cont nu numai de nivelul sintactic, ci și de cel semantic. Consecințele unei segmentări incorecte pot antrena și consecințe la nivelul stabilirii corecte a tipului de subordonată.

Bibliografie (selectivă)

Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale. Construcție și analiză*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989

Dimitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române, vol. 2: Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2002

***, *Gramatica limbii române, I, Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005

***, *Gramatica limbii române, II, Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005

Guțu Romalo, Valeria, *Corectitudine și greșeală: limba română de azi*, Editura Humanitas Educațional, București, 2004

Pană Dindelegan, Gabriela, *Elemente de gramatică: dificultăți, controversate, noi interpretări*, Editura Humanitas Educațional, București, 2003

⁵ Tiparul sintactic exclamativ și superlativ este: „cum ... de”.

⁶ Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică: dificultăți, controversate, noi interpretări*, Editura Humanitas Educațional, București, 2003, p. 255.